

LA REPRESA DELS ESTUDIS LUL·LIANS

Valentí SERRA DE MANRESA

Original rebut: 06/07/2015
Data d'acceptació: 15/09/2015

Adreça: Cardenal Vives i Tutó, 16
(Caputxins de Sarrià)
08034 BARCELONA
E-mail: frvalentiserra@gmail.com

Resum

Aproximació històrica al procés de represa dels estudis lul·lians en l'àmbit catalanobalear. Aquesta recuperació, en bona part, fou suscitada per l'acció dels *magistri* de l'escolasticat dels caputxins de Palma de Mallorca a la segona meitat del segle XVIII i, sobretot, fou promoguda en començar el segle XX per l'enorme activitat cultural de l'erudit prevere Salvador Bové († 1915), filòsof contemporani que, a més d'esperonar i de restaurar l'any 1902 a la ciutat de Barcelona el culte litúrgic al Beat Ramon Llull, també fundà la *Revista Luliana* i, alhora, maldà per tal d'harmonitzar els textos lul·lians amb els tomistes a través de la publicació l'any 1913 de l'extensa monografia titulada *Santo Tomás de Aquino y el descenso del entendimiento*.

Paraules clau: Ramon Llull, lul·lisme, epistemologia, Tomàs d'Aquino, tomisme, neoescolàstica, història de la filosofia, caputxins.

Abstract

This article is a historical survey of the retrieval of studies of Llull within the Catalan-Balearic regions. Much of this recovery was prompted by the action of the magistri of the Capuchin scholastics of Palma of Majorca in the second half of the 18th century and, especially, was promoted at the beginning of the 20th century by the enormous cultural activity of the priest Salvador Bové († 1915), a contemporary philosopher who, in addition to stimulating and restoring the cult of the Blessed Ramon Llull in Barcelona in 1902, also founded the Revista Luliana and then strove to harmonize the Llullian texts with the Thomist writings by means of the publication in 1913 of the large-scale monograph Santo Tomás de Aquino y el descenso del entendimiento.

Keywords: Ramon Llull, Lullism, epistemology, Thomas of Aquinas, Thomism, neoscholasticism, history of philosophy, Capuchins.

1. INTRODUCCIÓ

La commemoració del setè centenari del traspàs del cèlebre escriptor i filòsof Ramon Llull —nascut a Palma de Mallorca l'any 1232 (alguns, però, assenyalen el 1233) on també hi acabà els seus dies l'any 1315 (o potser l'any 1316?) ara fa set segles—, coincideix amb la commemoració del primer centenari de la mort d'un dels més destacats estudiosos dels textos filosòfics de Llull, conegut com el «Doctor Il·luminat» i, també, «Arcangèlic». En efecte, enguany s'acompleixen els cent anys de la mort del prevere reusenc Salvador Bové i Salvador (Reus 1869 – Badalona 1915). Format al seminari conciliar de Barcelona, després de servir pastoralment algunes parròquies, Salvador Bové esdevingué canonge magistral de la Seu d'Urgell (anys 1909-1915) i fou el fundador i director de la *Revista Lul·liana*; una publicació erudita que tenia un caràcter mensual i que sortí estampada per primera vegada a la ciutat de Barcelona l'octubre de 1901, acabant la seva publicació el desembre de 1905 quan fou assumida per la *Revista Catalana d'Estudis Filosòfics*.

La *Revista Luliana* ajudà a donar visibilitat a la renovació de l'escolàstica¹ suscitada per l'Encíclica *Aeterni Patris* (1879) del papa Lleó XIII, de tal manera, que la *Revista Lul·liana* a més de contribuir al coneixement i difusió de l'obra del beat Llull es proposà, també, l'estudi i l'actualització del pensament lul·lià situant-lo dins del corrent de la neoescolàstica. Aquesta vindicació, revalorització i reactualització de Llull ja la trobem expressada en el cos del sermó que el dia 30 novembre de l'any 1902 Salvador Bové² predicà per la festa del beat mallorquí a la cerimònia tinguda a l'església dels caputxins de la Mare de Déu de l'Ajuda al carrer de Sant Pere més Baix³ de Barcelona on el Dr. Bové hi ingressà al Terç Orde dels caputxins amb el nom de —«germà Ramon Llull

1. Amb l'Encíclica *Aeterni Patris* el papa Lleó XIII volgué impulsar la renovació dels estudis escolàstics prioritzant els textos de sant Tomàs d'Aquino per damunt dels de sant Bonaventura, Joan Duns Escot i dels altres mestres de l'escolàstica.
2. Vegeu Salvador Bové, *Lo Beat Ramon Llull. Sermó predicat en la funció dedicada al Doctor Arcangèlic per la Venerable Ordre Tercera de Sant Francesch en la iglésia de la Ajuda de Barcelona als 30 de novembre de 1902 per Mossèn Salvador Bové*, Barcelona 1903, 13-14. Al final d'aquest sermó el predicador afirmà: «Mireu, avuy les vostres doctrines tornan a ésser estudiades y buscades ab afany; lo vostre culte, públich y sagrat, torna a renàxer».
3. Sobre el ressò d'aquest sermó, vegeu el que escriví el cronista del Terç Orde de Barcelona, Francesc de Paula AMIGÓ PLA, *Crònica de la Venerable Ordre Tercera Francescana de Obediència Caputxina de Barcelona (1883-1908)*, Barcelona 1910, 48-49: «En 30 de novembre, la Congregació de la Ajuda, va dedicar un culte públich al Servent de Déu y germà terciari, el B. Ramon Llull, cosa que de molts anys no s'havia fet en nostra ciutat. En la funció religiosa, que tingué lloch en la susdita iglésia, se va exposar entre llums y flors un quadro representant al Benhaurat, y predicà son elogi el Rnt. Dr. Salvador Bové». Vegeu, també, Valentí SERRA DE MANRESA,

Bové»—,⁴ essent aquest «lo primer panegírich de nostre Màrtir [Ramon Llull] que s'és fet en la restauració d'aquell culte»,⁵ tal com ho posà en relleu Fèlix Sardà i Salvany a les pàgines de la *Revista Popular*⁶ i, sobretot, fou posat de manifest pel seu gran amic i col·laborador, el reverend Joan Avinyó, que presentà la figura del canonge Salvador Bové com el principal i més «coratjós desvetllador del modern moviment lul·lià»⁷ en un article commemoratiu publicat dins la *Miscel·lània Lul·liana* que, sota la coordinació del caputxí Martí de Barcelona, fou editada l'any 1934 en un fascicle extraordinari de la revista *Estudis Franciscans*⁸ on, justament, el pare Martí hi publicà, també, importants documents inèdits sobre Ramon Llull.⁹

A la Mallorca i a la Catalunya dels anys trenta, especialment durant la commemoració del setè centenari de naixença de Ramon Llull, l'entusiasme per la figura i la projecció del «Doctor Arcangèlic» era quelcom realment extraordinari i contrastava, moltíssim, amb aquella fredor o indiferència inicial que es visqué en els anys previs a la commemoració del sisè centenari del traspàs de Llull celebrat l'any 1915: «Lo que'm dius respecte el Centenari Lul·lià, ho veig impossible: a Mallorca pel Beat hi ha fredor; a Barcelona, gel. Allí, pel Centenari, total li celebraran una Novena amb sermó», es planyia el Dr.

El Terç Orde dels Caputxins. Aportacions del laicat franciscà a la història contemporània de Catalunya (1883-1957), Barcelona 2004, 294-295.

4. Cf. *Estudios Franciscanos* 46 (1934) 386: «Entusiasma els terciaris franciscans de Barcelona a què dediquessin una festa especial al Beat Ramon Llull, festa que tingué lloc a l'església de l'Ajuda, predicant-hi ell mateix un arravatador panegíric. En tal ocasió entrà ell en el Terç Orde amb el nom de Ramon Llull», escriví el seu amic i deixeble Mn. Joan Avinyó.
5. Cf. Salvador BOVÉ, *Lo beat Ramon Llull*, 4-5: «Als terciaris franciscans de la Ajuda de Barcelona». L'exemplar d'aquest sermó conservat a la BHC, duu una dedicatòria manuscrita de Salvador Bové que diu: «Al M. I. Sr. Dr. Jaume Cararach, Pbre., canonge de la Seu de Tortosa. Son antic deixeble». El reverend Jaume Cararach i Iborra, amic i col·laborador de Fèlix Sardà i Salvany, fou un dels més destacats dirigents del moviment integrista de Catalunya i bon amic i admirador dels frares caputxins de la restauració; cf. Valentí SERRA DE MANRESA, *El Terç Orde dels caputxins*, 396-397.
6. Cf. *Revista Popular* núm. 1671 (Barcelona, 18 de desembre de 1902) 398-399: «Después de largo tiempo de no haberse celebrado en esta ciudad cultos públicos en honor del Siervo de Dios el filósofo y mártir mallorquín Beato Ramón Llull, cábele a la Venerable Orden Tercera de San Francisco de Asís, establecida en la Iglesia de Nuestra Señora de la Ayuda, de esta ciudad, la honra de haber reanudado este año tan piadosa tradición [...] Los fervorosos Terciarios barceloneses no deben consentir caiga jamás en olvido la bella figura de éste, su bienaventurado hermano de hábito».
7. Cf. *Estudis Franciscans* 46 (1934) 374-375.
8. Vegeu el volum titulat: *Miscel·lània Lul·liana. Homenatge al Beat Ramon Llull en el VII Centenari de la seva naixença*, dins *Estudis Franciscans* núms. 262-263 (juliol-desembre 1934) 163-480.
9. Cf. Martí DE BARCELONA, «Nous documents sobre Ramon Llull i la seva Escola», *Estudis Franciscans* 46 (1934) 326-359.

Salvador Bové en una carta al seu bon amic Mn. Joan Avinyó.¹⁰ A poc a poc, però, es féu tanmateix un cert caliu i, en acostar-se la commemoració del centenari lul·lià, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el dia 6 de juny de 1915 dedicà una sessió al Beat Ramon Llull on, el secretari de l'Acadèmia, Joaquim Miret i Sans, en nom del Dr. Salvador Bové —que es trobava greument malalt a Badalona—, llegí el text de la memòria que el canonge havia preparat sobre el beat Ramon Llull i la llengua llatina,¹¹ també el president de l'Acadèmia, Josep Pella i Forgas, glossà alguns fragments de la versió catalana de la *Vida coetània* de Llull endegada per Salvador Bové qui, al cap de nou dies de la celebració d'aquesta sessió acadèmica, moria a Badalona a l'edat de 46 anys, el 15 de juny de 1915.

2. EL LUL·LISME DELS CAPUTXINS DE CATALUNYA I MALLORCA I LA PIONERA RENOVACIÓ FILOSÒFICA DEL SEGLE XVIII

La renovació i recuperació del lul·lisme que va promoure el doctor Salvador Bové en els primers anys del segle xx ja s'havia produït anticipadament, d'alguna manera, en la vida cultural dels caputxins del convent de Mallorca dos segles enrere quan, dins d'aquell ambient de renovació filosòfica¹² que es visqué a Europa a partir de la segona meitat del segle xviii, maldaren per a reubicar el pensament de Llull en la cultura filosòfica de l'Europa moderna. En efecte, a la segona meitat del segle xviii, entre els frares caputxins catalans¹³ —sobretot entre els caputxins valencians i mallorquins—, fou força remarcable l'influx dels corrents lul·lians que, en part, haurien de marcar la nova orientació dels estudis de la filosofia i la teologia en llur vida cultural, especialment ran de la renovació filosòfica que es produí a la segona meitat del

10. Carta de Salvador Bové a Joan Avinyó (La Seu d'Urgell, 12 de setembre de 1910), publicada en *Estudis Franciscans* 46 (1934) 374-375.

11. Vegeu Salvador BOVÉ, «Ramón Llull y la llengua llatina», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* 58 (abril-juny 1915) 65-88. També, en aquesta mateixa sessió acadèmica, el secretari de la institució, Joaquim MIRET I SANS, presentà alguns aspectes biogràfics de Llull; *Ibíd.*, 101-106: «Noves biogràfiques d'en Ramón Llull».

12. Cf. Germán ZAMORA SÁNCHEZ, «La filosofía moderna y los capuchinos españoles en 1780», *Collectanea Franciscana* 51 (1981) 369-398.

13. El P. Basili de Rubí posà de manifest, tanmateix, la poca inclinació dels caputxins de Catalunya al lul·lisme i la seva preferència per Sant Bonaventura; vegeu Basili DE RUBÍ, *Un segle de vida caputxina a Catalunya*, Barcelona 1978, 35-36: «Els caputxins catalans no foren gaire afeccionats al corrent lul·lià, al revés de mallorquins i valencians».

segle XVIII.¹⁴ A propòsit d'aquesta renovació cal assenyalar que, a partir de la segona meitat del segle XVIII, amb la reforma del pla d'estudis que afectà totes les províncies de l'Orde caputxí¹⁵ els frares catalans optaren per introduir nous textos amb la incorporació dels manuals de caràcter renovador que foren publicats arreu d'Europa per ajudar i afavorir la renovació dels estudis.¹⁶

Del conjunt de nous manuals per a l'estudi de la filosofia que foren incorporats en els escolasticats dels caputxins de la segona meitat del segle XVIII destacà, particularment, la *Institutio philosophica brevi* que havia escrit el caputxí aragonès fra Lambert de Saragossa per tal d'afavorir la renovació dels estudis de la lògica, de la metafísica i de la física.¹⁷ També, foren introduïts en les aules d'estudi els volums de la *Summa Philosophica* que preparà el religiós dominic Salvador M. Roselli¹⁸ un text, aquest, que fou molt ben acollit pels frares caputxins que també, com a complement, empraren els manuals de filosofia endegats pels framenors conventuals fra Llorenç Altieri¹⁹ i fra Josep Antoni Ferrari.²⁰

Hem d'assenyalar que, a les acaballes del segle XVIII, a les cases d'estudi de la província caputxina de Catalunya hi foren introduïdes les obres del religiós caputxí Francisco de Villalpando.²¹ Encara avui es conserven alguns exemplars del curs de filosofia villalpandiana a la Biblioteca Hispano-Caputxina al costat de manuscrits inèdits de les lliçons impartides per destacats lectors de

14. A la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona hi havia força obres de Ramon Lull com ara les *Opera parva, Logica nova, Ars magna, Ars brevis*; tal com consta a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 34-53.
15. APCC, *Plan de Estudios conforme a los decretos de Benedicto XIV* (Madrid, 20 de setembre de 1758).
16. Cf. Valentí SERRA DE MANRESA, «Organización y reforma de los estudios entre los capuchinos de Cataluña durante el siglo XVIII. Fuentes para su estudio», *Memoria Ecclesiae* 13 (1998) 97-106.
17. BHC, *Institutio philosophica brevi methodo exarata, et ad theologica studia accomodata, a P. Fr. Lamberto a Caesar-Augusta, Ordinis S. Francisci Capucinatorum*, Saragossa 1773-1774.
18. Vegeu a la BHC, *Salvatoris Mariae Roselli S. Theol. Mag. Ord. Praedicatorum Summa Philosophica ad mentem Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis*. Romae: Ex Typographia Octavii Puccinelli 1779.
19. BPCSar, *Elementa Philosophiae [...] Adornata a F. Laurentio Altieri, Min. Conv.* Venetiis: Apud Thomam Bettinelli 1790.
20. BPCSar, *Philosophia peripatetica [...] Ioannis Dunsii Scoti Subtilium principis [...] Opera et studio F. Iosephi Antonii Ferrari de Modoetia, Ordinis Minorum S. P. Francisci Conventualium*. Venetiis: Apud Thomam Bettinelli 1767.
21. Per exemple, les obres matemàtiques i filosòfiques de Francisco de Villalpando formaven part de la biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 209 i ss., núm. 295 i ss.

filosofia —com ara fra Silvestre de Barcelona i fra Josep-Francesc d'Olot— que, als escolasticats de Catalunya, seguiren aquest mètode villalpandià, suggeridor i renovat, però força eclèctic.²² Gaudeixen, també, d'un notable interès per a l'estudi de la història de la renovació filosòfica a Catalunya la valuosa col·lecció de manuscrits villalpandians conservats a la Biblioteca Universitària de Barcelona,²³ i a les biblioteques del Monestir de Poblet,²⁴ Episcopal de Barcelona²⁵ i Centre Borja. En aquesta darrera biblioteca ubicada a sant Cugat del Vallès es custodien força manuscrits redactats pels jesuïtes que feren de professor a la Universitat de Cervera,²⁶ on se seguí el mètode villalpandià.

El text del curs de filosofia del P. Francisco de Villalpando²⁷ incorporà en l'ensenyament dels escolasticats una nova metodologia de caràcter analític enfocada a un major aprofitament dels estudis,²⁸ sobretot, aquest manual del pare Villalpando forní als joves caputxins de regles interpretatives a propòsit dels diversos significats del llenguatge.

Al costat d'aquest influx villalpandià en la renovació dels estudis de filosofia,²⁹ cal posar en relleu l'adscripció d'un bon nombre de frares caputxins del segle XVIII a l'escola lul·lista; una adscripció que avui podem palesar en el contingut d'algun text manuscrit que ens ha arribat, com ara el *Compendium*

22. BHC, (Ms. 5-6-17), *Institutiones Philosophicae ad triennalem cursum [...] adipiscenda lucem praebente R. P. Francisco a Villalpando capuccino, Fr. Fabianus a Barcinone scripsit*, manuscrit redactat l'any 1783 sota el guiatge de fra Josep-Francesc d'Olot, lector de filosofia.
23. Per exemple, vegeu el curs redactat pel caputxí Francesc d'Igualada l'any 1780; BUB, Ms. 1236, *Cursus Philosophiae*, f. 130: «iuxta mentem P. F. a Villalpando cujus doctrinae recto tramite sequimur».
24. BAPoblet, Ms 57, *Recentis Philosophiae Tractatus. Incipit Philosophiae R. P. Francisci a Villalpando*, (s.l., any 1830); ibíd., Ms. 58, *Metaphisica Reverendi Patris Francisci a Villalpando, Academiae Cervariensis Auditoribus*, s.d.
25. BEBar, Ms. 109, *Philosophia R. P. Fr. a Villalpando, Academiae Cervariensis auditoribus accommodata*, (Cervera, any 1792).
26. BCBorja, Ms. 152, *Philosophia Reverendi Patris Francisci a Villalpando Academiae Cervariensis accommodata ad universam Philosophiam*, (Cervera, anys 1793-1794).
27. BHC, *Philosophia ad usum Scholae FF. Minorum S. Francisci Capuccinorum Provinciae utriusque Castellae accommodata [...] in tres tomos distributa. Auctore R. P. Francisco a Villalpando*. Matriti: Spud Joachimum Ibarra 1787 (3 vols.).
28. BCBorja, Ms. 152, *Philosophia Reverendi Patris Francisci a Villalpando...* f. 139: «De methodo analitica. Analitica methodus praeter regulas quae...»; ibíd. f. 141: «De methodo sintetica»; ibíd. f. 145: «De methodo studendi».
29. Cf. Germán ZAMORA SÁNCHEZ, *Universidad y Filosofía Moderna en la España Ilustrada. Labor reformista de Francisco de Villalpando (1740-1797)*, Roma: Istituto Storico dei Cappuccini 1989.

*admirabilis artis Raimundi Lulli*³⁰ que redactà el P. Josep M. de Barcelona.³¹ Aquesta adscripció lul·liana dels caputxins es percep, àdhuc, en el cos dels sermons pronunciats en ocasió de les commemoracions litúrgiques del beat mallorquí³² i també en el cos de les prèdiques i dels parlaments efectuats durant les festes acadèmiques celebrades en les cases d'estudi o escolasticats.³³ Alguns d'aquests parlaments, especialment els pronunciats a Mallorca, foren estampats³⁴ (mentre que un bon nombre han romàs inèdits),³⁵ essent particularment interessants els sermons pronunciats pels membres de la Companyia de Jesús³⁶ i, també, per altres religiosos no pertanyents a la família franciscana.³⁷

L'afecció dels frares caputxins al l lul·lisme queda posada en relleu en esguardar els títols de la nodrida quantitat d'obres de Ramon Llull que havien format part de les antigues biblioteques caputxines, especialment la del convent mallorquí de Palma de Mallorca i la del convent barceloní de Santa Madrona.³⁸ En efecte, a la majoria de les biblioteques conventuals dels frares caputxins de Catalunya i Mallorca hi solia haver alguna edició de les *opera*

30. ACA, *Monacals-Universitat* (Llig. 64), s. f.

31. Cf. Basili DE RUBÍ, *Els caputxins a la Barcelona del segle XVIII*, Barcelona 1984, 36-37: «Fra Josep M. de Barcelona, docte i polifacètic religiós, en aquest final de segle [XVIII] tributà culte al lul·lisme amb l'obra *Compendiosa admirabilis artis Raimundi Lulli*».

32. En un gravat estampat a París la segona meitat del segle XVIII «A Paris, chez Daudet rue St. Jacques», ja es qualificà el beat Ramon Llull com a sant: «Sanctus Raimundus Lullius, Tertii ordinis Sti. Francisci, celebris et martyr inclitus, Majoricae natus», etc.

33. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros. Índice de los que contienen los tomos de sermones varios*, T. XVII: «Discurso Panegírico en honra del B. Raymundo Lulio».

34. A tall d'exemple, vegeu a la BHC el sermó predicat a Palma el dia 25 de gener de 1734 pel caputxí Josep DE MALLORCA, *El bien honesto, útil y deleytable de la sabiduría del Iluminado Doctor y Mátyr de Christo Señor nuestro, el B. Raymundo Lulio*. Mallorca: En la Casa de la Viuda Guasp 1734.

35. APCC, *Panegírico del mártir de Jesu-Cristo. El Beato Raimundo Lulio. Predicado en la iglesia de religiosos observantes, día 27 de octubre de 1858 con motivo de la fiesta con que el Colegio de la Sapiencia obsequió al referido Lulio, su maestro y patrono*, s. f.

36. A tall d'exemple, vegeu a la BHC, *Sermón panegírico del Iluminado doctor y mártir insigne el B. Raymundo Lulio, predicado en el templo del Real Convento de San Francisco de Asís de la Ciudad de Mallorca [...] a los 25 de enero de 1695, día de la Conversión de San Pablo. Díxole el P. Juan Antonio Ferrando de la Compañía de Jesús*. Mallorca: Por Miguel Capó 1695.

37. Per exemple, el dia 25 de gener de 1710, per la festa anyal de la Universitat Lul·liana de Palma, la prèdica anà a càrrec d'un religiós mercedari; vegeu a la BHC, *Sermón Panegírico del glorioso mártir y Doctor Iluminado, el Beato Raymundo Lulio en la solemne fiesta que todos los años le consagra como a su titular y patrón la imperial Universidad Luliana [...] Predicado por el R.F.M. Fr. Pedro Martí [...] de la Real Orden de Nuestra Señora de la Merced*. Mallorca: Por Melchor Guasp 1710.

38. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 34-53.

*parva*³⁹ lul·lianes, així com també formaven part de les biblioteques les obres espirituals⁴⁰ de Lull i força volums amb els principals textos filosòfics lul·lians⁴¹ (ja fossin estampats, ja fossin manuscrits),⁴² principalment volums amb el tractat de lògica.⁴³

En el convent de Palma de Mallorca fou on més abundaren les obres de Ramon Lull que, junt amb altres rareses bibliogràfiques aportades poc temps abans de l'exclaustració pel seu darrer bibliotecari, el P. Lluís de Vilafranca de Bonany († 1847). Aquests volums del convent de Mallorca suscitaren l'admiració del pare Jaume Villanueva, car els esmentà en el seu famós *Viage [sic] literario*.⁴⁴ Actualment, alguns d'aquests llibres formen part de la nodrida col·lecció lul·liana de la biblioteca provincial dels caputxins de Sarrià, on hi figuren les principals obres de Lull traduïdes al castellà;⁴⁵ força textos llatins

39. BPCSar, *Beati Raymundi Lulli Doctoris Illuminati et Martyris, Tertii Ordinis Sancti Francisci. Opera Parva*, Palmae Balear., 1744-1745, conjunt d'opuscles estampats en quatre volums. Aquestes obres també havien format part de l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Phil. núm. 34: «Opera Parva».
40. BPCSar, *Libro de Sta. Maria compuesto en idioma lemosino por el ínclito mártir y Doctor Iluminado el Beato Raymundo Lulio. Traducido fielmente a el castellano por un devoto*. Mallorca: Oficina de Ignacio Frau 1755.
41. A guisa d'exemple, vegeu a la BPCSar, *Praecursor introductoriae in Algebram Speciosam Universalem, vel Artem Magnam Universalem sciendi et demonstrandi B. Raymundi Lulli*. Moguntiae: Per Joannem Georgium Häffner 1723. L'antiga biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona també comptà amb diverses obres del Lull: *Logica nova, Ars magna, Ars brevis, De ascensu et descensu intellectus, Contemplatio ad Deum*; vegeu a la BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 34-53.
42. Cf. Amadeu DE ZEDELGEM, «Manuscripta franciscana in Italiae bibliothecis asservata», *Collectanea Franciscana* XIII (1943) 184-185: «continentur Raymundi Lulli, Operum».
43. A l'antiga biblioteca conventuals dels caputxins d'Arenys hi havia una edició de la *Logica nova* de Lull, publicada a Palma de Mallorca l'any 1744; (vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 51). Aquest volum de la *Logica Nova* pertanyia al P. Félix M. de Martorell i, del convent barceloní de Santa Madrona passà als frares d'Arenys de Mar, tal com consta en una anotació manuscrita: «Ad usum FF. Cap. de Arenys». Actualment el volum forma part de la BPCSar, *Beati Raymundi Lulli, Doctoris Illuminati et Martyris, Tertii Ordinis Sancti Francisci. Logica nova*. Palmae: Ex Typis M. Cerdà et M. Amorós 1744.
44. Cf. Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España*, vol., XXII, 219-230: «La biblioteca de los PP. Capuchinos llamó particularmente mi atención».
45. A tall d'exemple, vegeu a la biblioteca dels caputxins de Sarrià els volums titulats: *Blanquerina. Maestro de la perfección christiana [...] compuesto en lengua lemosina por el Iluminado Doctor, Mártir invictísimo de Jesu-Christo y Maestro universal de todas Artes y Ciencias, Beato Raymundo Lulio*. Mallorca: Imp. Vda. Frau 1749; *Libro Félix, o Maravillas del Mundo, compuesto en lengua lemosina por el Iluminado Doctor y Maestro y Mártir el Beato Raymundo Lulio, mallorquín*. Mallorca: Imp. Vda. Frau 1750 (2 volums); *Libro del ascenso y descenso del entendimiento, compuesto por el Iluminado Doctor y Mártir de Jesu-Christo el Beato Raymundo Lull, mallorquín de la Tercera Orden del S. P. S. Francisco*. Mallorca: Imp. Vda. Frau 1753.

lul·lians⁴⁶ (àdhuc d'àlgebra!);⁴⁷ i volums antics amb escrits del «Doctor Arcan-gèlic» estampats en llengua catalana.⁴⁸

A propòsit de la renovació filosòfica viscuda pels frares caputxins de la Mallorca i de la Catalunya del set-cents,⁴⁹ a més de l'assimilació més amunt esmentada de la filosofia villalpandista (ja que els joves estudiants que empraren el mateix text manualístic usat a bona part de les universitats hispanes),⁵⁰ cal posar en relleu que els frares de Mallorca adaptaren el mètode lul·lià als nous corrents de pensament tal com, semblantment, ho faria alguns anys després, i de manera força reeixida, el canonge Salvador Bové en aquell clima de renovació filosòfica que havia estat originat pel moviment cultural de la neoescolàstica.

A la segona meitat del segle XVIII fou particularment destacable la tasca dels *magistri* de l'escolasticat del convent caputxí de Palma de Mallorca on es va desenvolupar un dels moviments culturals de més gran fecunditat i projecció en la història del lul·lisme,⁵¹ car comptà amb lectors o professors de filo-

46. Vegeu a la BPCSar., *Proverbia Raemundi. Philosophia amoris eiusdem*, In chalcographia Ascensiana impensis Ioannis Parvi 1516; *Beati Raymundi Lulli Dris. Illum. Et Martyris, Tertii Ordinis S. Francisci, Liber de Ascensu et Descensu intellectus*. Palmae Majorica: Ex Typis M. Cerdá et M. Amorós 1744.
47. Vegeu a la BPCSar, *Praecursor introductoriae in Algebram Speciosam Universalem vel Artem Magnam Universalem sciendi et demonstrandi B. Raymundi Lulli, Doctoris Illum. et Martyris*. Moguntiae: Ex Officina Typographica Mayeriana 1723.
48. Per exemple, a la biblioteca dels caputxins de Sarrià, a la signatura 208-7-4, hi ha un bellíssim exemplar gòtic del *Blanquerna* estampat junt amb el *Llibre d'oracions y contemplacions del enteniment en Déu, compost per lo Illuminat màrtir y mestre Ramon Llull*. València: A casa de mestre Joahn Jofre 1521. Aquestes obres lul·lianes foren regalades l'any 1827, poc abans de l'exclaustració, pel reverent Nicolau Valls al pare Lluís de Vilafranca de Bonany, bibliotecari dels caputxins de Palma. Semblantment, pel que fa a la situació de les biblioteques en els anys previs a l'exclaustració, l'arxiver diocesà de Vic, Dr. Miquel dels Sants Gros, volgué assenyalar la presència d'obres lul·lianes a l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Vic; cf. *Estudios Franciscanos* 87 (1986) 951-952: «Tampoc hi faltaven [...] les obres de Ramon Llull».
49. Sobre aquesta modernització de l'ensenyament de la filosofia, vegeu Valentí SERRA DE MANRESA, «Els caputxins i la renovació filosòfica del segle XVIII. Notícia de dos manuscrits inèdits del curs de filosofia de Francisco de Villalpando», *Analecta Sacra Tarraconensia* 67 (1994) 179-190.
50. Per exemple, el Dr. Manuel Abadal redactà tres petits manuals de filosofia villalpandiana, molt sintètics, destinats als seus alumnes de la Universitat de Saragossa; vegeu a la BHC, *Definitionum ac resolutionum dialecticae et logicae Rmi. P. Fr. Francisci Villalpandi. Synopsis a Doct. Emmanuele Abadal, in Universitate Caesar-Agustana Philosophiae Professore, suorum Discipulorum utilitate, et commodo elaborata*. Caesar-Agustae: Ex Officina Joannis Ibañez, s.d.; Id., *Definitionum ac resolutionum physicae generalis*, s.d.; id., *Definitionum ac resolutionum physicae particularis, metaphysicae et aethicae*, s.d.
51. Cf. Lluís DE FLANDES, *Tratado y resumen del caos lulliano*. Palma de Mallorca: Imp. Pedro Antonio Capó 1740. El caputxí Lluís de Flandes, abans de l'edició del *Caos Luliano*, havia predicat

sofia de renom, com fra Bernardí de Mallorca, que l'any 1759 hi va inaugurar la càtedra de filosofia lul·liana⁵² com a resposta a l'aplicació del pla de renovació dels estudis que l'any 1757 promogué el ministre general de l'Orde, fra Serafí de Ziegenhals (o de Capricolle),⁵³ quan demanà d'aplicar les disposicions reformistes del papa Lambertini, Benet XIV.⁵⁴

D'aquest esforç renovador de la filosofia lul·liana promogut pels frares caputxins del convent de Mallorca s'ha conservat un eloqüent testimoni. A la Biblioteca Hispano-Caputxina hi ha un volum manuscrit titulat *Compendium Philosophiae*, que és un curs de filosofia *iuxta mentem Doctoris Arcangelici* que, l'any 1790, els frares impartiren a la *Schola Magistri Raymundi Lulli*; una institució docent ubicada en el convent de caputxins de Ciutat de Mallorca⁵⁵ i que funcionà en el moment més brillant —i exegeticament més profund— dels *studia lulliana*. El manuscrit *Compendium Philosophiae* porta una relligadura contemporània que imita les enquadernacions setcentistes i consta de 198 pàgines acuradament cal·ligrafiades. Aquest compendi de filosofia vol ser una confrontació del sistema lul·lià amb els principals corrents filosòfics i teològics i, sobretot, vol polemitzar amb alguns corrents ideològics del segle XVIII: l'harmonia preestablerta (Leibniz) i el determinisme psíquic dels animals (Descartes).

Els continguts del *Compendium Philosophiae* hem de considerar-los com a una seriosa proposta dels frares mallorquins per tal de reeixir modernitzar, o actualitzar, les aportacions de Ramon Lull. El manuscrit es divideix en quatre parts, subdividides cadascuna en dues més, que corresponen segurament a quatre cursos.⁵⁶ Gaudeix d'una gran importància la *Logica Parva* i hem de

---

al convent de Sant Francesc de Palma de Mallorca l'any 1737 la festa del Beat Ramon Lull; vegeu a la BHC, *Oración parenética y panegyrica en la grave, quanto solemne fiesta que, en 30 de Junio del año 1737, a honra del martyrio de su invicto héroe el Beato Raymundo Lulio celebró la Ciudad de Palma*. Mallorca: En Casa de la Viuda Guasp 1737.

52. BHC, *La voz de la divina sabiduría [...] en acción de gracias a su Divina Magestad por haver dispuesto con adorable Providencia se leyese la Luliana Doctrina en dicho Convento. Díxola el M.R.P.Fr. Bernardino de Mallorca capuchino, constituido primer Lector de Philosophía y Theología Luliana por su Reverendísimo Padre General*. Palma de Mallorca: En la Oficina de Ignacio Frau 1759.
53. Vegeu Seraphinus A. CAPRICOLLE, *Decretum Generale de studiis ordinate et fructuose peragendis* (Roma, 6 d'octubre de 1757); *Plan de Estudios conforme a los decretos de Benedicto XIV* (Madrid, 20 de setembre de 1758); APCC, *Formació i Estudis*, llig. A-5-12.
54. Cf. Valentí SERRA DE MANRESA, *Aportació dels framenors caputxins a la cultura catalana*, Barcelona 2009, 200-218: «La renovació dels estudis».
55. BHC, *Compendium Philosophiae iuxta mentem D. Archangelici B. Raymundi Lulli*, manuscrit redactat l'any 1790 al convent de caputxins de Palma de Mallorca.
56. En especial, vegeu les quatre parts titulades: «Prolegomena (origo et definitio Philosophiae, eius divisio); Logica (Logica Parva, Logica Magna); Metaphisica (De natura entis, de entis speciebus); Pneumatica (Psychologia rationalis, Psychologia empirica)».

reblar que, al llarg d'aquest tractat manuscrit, el text lul·lià de l'*Ars* hi és entès, molt encertadament, com una segona manera d'argumentar (la primera és el sil·logisme), i no pas copsat com a eix fonamental del sistema lul·lià, la qual cosa voldria dir que l'*Ars* de Ramon Llull és tan sols una manera d'argumentar i, per això, els *Magistri* caputxins en saberen aprofitar fructuosament els termes, però no pas el mecanisme.

A inicis del segle xx, i sobre la manera d'argumentar proposada pel beat Ramon Llull en la seva *Ars Magna*, el reverend Salvador Bové a través de les seves innovadores publicacions volgué assenyalar que, gràcies als escrits de Ramon Llull, Catalunya fou el primer poble neollatí a posseir un pensament propi⁵⁷ i, per aquesta raó, maldà per presentar el lul·lisme talment la millor expressió del pensament nacional de Catalunya. Sobretot, el canonge Bové maldà per harmonitzar la doctrina lul·liana amb l'escolasticisme renovat que havia promogut el ja esmentat papa Lleó XIII. Per a reeixir i a dur-ho a terme, el Dr. Bové cercà l'orientació i el consell de Marcel·lí Menéndez Pelayo, a qui li demanà també que volgués ajudar-lo a trobar una canongia a Castella, car la vida eclesial i cultural desenvolupada a redós de la Seu d'Urgell al reverend Salvador Bové li produïa una sensació d'ofec: «no hay ambiente científico y, a la verdad, me ahogo» escriví dolgut.

El càrrec de canonge magistral a la Seu d'Urgell el prevere Salvador Bové l'obtingué després d'unes renyides oposicions guanyades el 12 de febrer de 1909. Un any abans, el Dr. Bové, quan publicà *El sistema científico luliano*,⁵⁸ ja va rebre l'encoratjament de Menéndez Pelayo, que felicità el jove canonge pel fet redactar la monografia en llengua castellana i així donar a la publicació molta més divulgació i abast.⁵⁹ Aquest comentari crític a l'*Ars Magna* fou redactat per Salvador Bové cercant el recolzament de diversos professors de filosofia, com ara el bisbe d'Oriola Joan Maura i Gelabert, el Dr. Josep Pou i Batlle, els dels caputxins Querubí de Carcaixent i, sobretot, de Francesc de Barbens⁶⁰ tal com consta en la dedicatòria manuscrita del volum conservat a

57. Sobre les aportacions del Dr. Salvador Bové al lul·lisme, vegeu l'estudi de Lluís ROURERA FARRÉ, *Escrits i polèmiques del lul·lista Salvador Bové*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans 1986.

58. Vegeu a la BHC, *El sistema científico luliano. Ars Magna: exposición y crítica por D. Salvador Bové*. Barcelona: Tip. Católica 1908.

59. Vegeu la carta de Marcelino Menéndez Pelayo a Salvador Bové (Santander, 7 octubre 1908): «Ha hecho bien Vd. en escribir su libro en castellano porque maneja perfectamente nuestra lengua, y de este modo puede llegar a más lectores su contenido, que no interesa únicamente a los catalanes».

60. A les pàgines XLVIII-LXIII de la monografia *El sistema científico luliano*, hi trobem expressat el «Parecer del Rdo. P. Francisco de Barbens (del Convento de Sarrià-Barcelona), lector que ha sido de Filosofía y Teología». Francesc de Barbens també féu una recensió d'obra de Salva-

la Biblioteca Hispano-Caputxina.⁶¹ Amb aquest comentari a *l'Ars Magna* el canonge Bové maldà per presentar, de manera coherent, una harmonització de les aportacions de Ramon Llull i de Tomàs d'Aquino, tal com ho posà en relleu Josep M. Baranera, censor de l'obra:

Por lo que toca al Ascenso, el autor no hace otra cosa que conciliar las doctrinas del B. Lulio con las de Santo Tomás de Aquino. Por lo que respecta al Descenso, demuestra el autor, que dicho procedimiento ideológico tiene sus precedentes en la Ciencia cristiana y sus precursores en ilustres representantes de la Patrística y Escolástica como San Agustín, San Anselmo y San Buenaventura.⁶²

3. LA REPRESA DELS ESTUDIS LUL·LIANS I EL CANONGE SALVADOR BOVÉ

L'any 1934 el reverend Joan Avinyó, amic, deixeble i col·laborador del Dr. Bové, en aquella *Miscel·lània Lul·liana* més amunt esmentada, que fou publicada per iniciativa dels frares caputxins, hi posà de manifest les sovintejades incomprendions que patí el canonge Salvador Bové. Sense ambigüitats, Joan Avinyó assenyala que «a Mossèn Bové se'l va abandonar en vida i continua fent-se-li el buit després del seu traspàs»,⁶³ car ja l'any 1897, essent encara un jove sacerdot, el bisbe de Barcelona, Jaume Català, pressionat per les intrigues del sacerdot integrista-nocedalista Gaietà Soler, condemnà de manera explícita un estudi de Salvador Bové que havia estat premiat en els Jocs Florals de 1896 sobre el filòsof Ramon Sibiuda;⁶⁴ un pensador, Sibiuda († 1436), que de manera pionera intentà d'adaptar el lul·lisme als temps moderns.

---

dor Bové a *Estudios Franciscanos* II (1908) 434-435, on expressà el seu disgust per la manera poc adient de Salvador Bové de cercar adeptes al lul·lisme: «Baste consignar, que este camino no es el más a propósito para formar proselitismo luliano, conforme intenta el autor».

61. La dedicatòria diu: «Al P. Francesch de Barbens, padrí d'aquesta obra. Son admirador y amich, Mossèn Bové».

62. Cf. *El sistema científico*, 596-597: «Censura eclesiástica» (Barcelona, 11 de juny de 1908).

63. Cf. *Estudis Franciscans* 46 (1934) 374-401: «Un fervorós lul·lista modern: semblança del Dr. Salvador Bové».

64. Cf. *La Vanguardia* (Barcelona, 1 de maig de 1897): «Edicto de prohibición y retractación de Salvador Bové por su libro sobre Sabunde»; *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* núm. 1179 (29 d'abril de 1897) 98-101: «Hacemos saber: que habiendo sujetado a revisión el opúsculo titulado *Assaig crítich sobre'l philosoph barceloní En Ramón Sibiude*, escrito por el Rdo. D. Salvador Bové y Salvador, vicario de San Juan de Gracia, que se publicó en esta ciudad el año próximo pasado con las debidas licencias; y resultando de la nueva y conienzuda censura, emitida de orden de Nós por una Junta de teólogos calificados [...] por la defectuosa manera de explicar las relaciones de la razón humana con la fe divina [...] el Rdo. Salvador Bové se ha sometido humilde y meritoriamente, retractando sus errores, habiendo

Salvador Bové fou un dels eclesiàstics que —amb sintonia amb el bisbe i clerecia de Mallorca— més destacà en promoure l'any 1904 la represa de la causa de beatificació de Ramon Llull,⁶⁵ «de la qual en fou relator el caputxí català Cardenal Vives i Tutó,⁶⁶ [i] seguí els tràmits legals essent despachada i fallada favorablement per la Sagrada Congregació de Ritus el dia 11 d'abril de 1905, mancant només el *placet* del Papa»,⁶⁷ escriví amb optimisme, Joan Avinyó. La represa del procés de beatificació de Llull es produí dins del clima de gran puixança immaculista de l'Any Marià de 1904 (en el cinquantenari de la proclamació del dogma de la Immaculada Concepció) quan, el qui fou secretari del cardenal Vives i Tutó, el caputxí Rupert M. de Manresa, oferí l'edició anotada de la versió castellana del *Libro de la concepción virginal*,⁶⁸ atribuït a Ramon Llull.⁶⁹

L'any 1908 el Dr. Bové, com hem vist més amunt, publicà *El sistema científico luliano*, una suggerent i documentada exposició crítica a l'*Ars Magna* de Ramon Llull, que convertí al Dr. Bové amb el «restaurador del neolul·lisme, adaptant-lo a als corrents moderns»;⁷⁰ una restauració filosòfica del pensament de Llull que no pas tothom acceptà, car fou esguardada amb recel i amb sospita particularment per un destacat membre de l'escola tomista de Salamanca, el dominic Sabino Martínez Lozano qui, l'any 1912, volgué pole-

---

retirado de la venta los ejemplares de su libro de que disponía y manifestándose adherido de todo corazón a las enseñanzas de la Iglesia, que acepta en toda su integridad».

65. Cf. *Maioricensis, Confirmationis cultus famuli Dei Raymundi Lulli Tertii Ordinis S. Francisci Beati nuncupati seu declarationis casus excepti a decretis Urbani papae VIII*; text publicat per Salvador Bové, *El sistema científico*, 548-568, on hi ha editada la resposta de César de Sanctis.
66. Salvador Bové, *El sistema científico*, 549: «A los 13 de febrero de 1904, el Ilustrísimo señor Obispo, Clero y Fieles de Mallorca pidieron a Su Santidad la confirmación del culto sagrado y público que desde tiempo inmemorial se tributa en aquella Isla al Beato Raimundo Lulio, Doctor Arcangélico y Mártir. La Causa fue despachada y fallada favorablemente por la Sagrada Congregación de Ritos a los 11 de abril de 1905, habiendo sido relator de la misma el Eminentísimo Cardenal catalán Vives y Tutó, gran devoto del Beato mallorquín».
67. Cf. *Estudis Franciscans* 46 (1934) 388-389.
68. Vegeu a la BHC, *Libro de la Concepción Virginal atribuido al Beato Raimundo Lull*. Versión castellana de D. Alonso de Cepeda, teniente de maestro de campo general. Publicalo enmendado y largamente anotado el Padre Fr. Ruperto M. de Manresa, capuchino. Barcelona: Imp. de Subirana 1906.
69. Vegeu a la BN, *Libro de la Concepción Virginal. Por el qual se manifiesta por razones necesarias que la Virgen puríssima Madre de Dios fue concebida sin mancha de pecado original*. Compuesto por el Ilum[inado] Maestro B. Raymundo Lulio. Traducido en Español por el Teniente de Maestro de Campo general D. Alonzo de Zepeda. En Brusselas: En Casa de B. Vivien 1664.
70. Cf. *Estudis Franciscans* 46 (1934) 292.

mitzar amb el Dr. Bové des de la revista *La Ciencia Tomista*⁷¹ amb uns articles de to força agre que, un temps després, l'any 1917, foren contestats amb fermes argumentacions exposades en un acurat estudi endegat pel reverend Josep Casadesús, en els quals comparà l'actitud del pare Sabino amb la de l'inquisidor Nicolau Eimeric i Marrell († 1399), falsificador i manipulador dels textos lul·lians:

Y tenemos aquí el último *marrell* encarnado en un colega del primero, fray Sabino Martínez Lozano, quien, siguiendo el ejemplo del cruel inquisidor medieval, falsea las doctrinas lulianas y falsea las condenaciones de la Iglesia [...] Fray Sabino, no hallando un texto de Raimundo Lulio donde morder, amontona textos sobre textos, y los guisa como le place, para *deducir* que Lulio creyó en la *demostrabilidad intrínseca rigurosa de los misterios* (sic), y no hallando en el tiempo del santo una condenación de aquella doctrina, acude al anatema del Concilio Vaticano. La tarea de fray Sabino es tan odiosa como ridícula [...] falsea a Lulio que no dice tal. No dice tal, antes dice lo contrario; porque siempre pone la fe por delante y por encima de la razón, y porque reconoce el misterio en los misterios.⁷²

De l'extensa obra com a lul·lista de Salvador Bové en aquesta nota ens fixem només —i encara molt breument—, en la monografia que publicà l'any 1913, poc temps abans del seu traspàs, i que, sota un títol que inicialment podria prestar-se a equívocs per la referència tan directa a l'*Aquinat* —Sant Tomàs d'Aquino († 1274)— hom podria pensar de bell antuvi que no es tracta pas d'un estudi lul·lià.⁷³ En aquesta monografia suara al·ludida, titulada *Santo Tomás de Aquino y el descenso entendimiento*, el Dr. Salvador Bové oferí la seva darrera (i potser també la més significativa i ambiciosa) aportació a la renovació del lul·lisme dins del moviment neoescolàstic. Amb el llibre *El descenso del entendimiento* Salvador Bové revalorar una de les principals obres filosò-

71. Cf. Sabino MARTÍNEZ LOZANO, «Demostrabilidad de los misterios de la fe según Raimundo Lulio», dins *La Ciencia Tomista* VI (1913) 195-206, VII (1913) 54-71 i VIII (1913) 48-64.

72. Vegeu la monografia de Josep CASADESÚS, *El Arte Magna de Raimundo Lulio, Doctor Iluminado y mártir*, Barcelona 1917, 26-27. El P. Sabino Martínez Lozano a *La Ciencia Tomista* VIII (1913) 63-64 havia escrit: «Lo cierto es que Raimundo Lulio creyó en la demostrabilidad intrínseca rigurosa de los Misterios, y que esta doctrina está terminantemente condenada por el Concilio Vaticano».

73. Cf. Salvador BOVÉ, *Santo Tomás de Aquino y el descenso del entendimiento*. Palma de Mallorca: Tip. F. Guasp 1911 [sic]; l'obra duu l'imprimatur del 14 de juliol de l'any 1913 i a aquest estudi hi fou inserida, també el 1913, una nova portada amb un subtítol on, expressament, es volia posar en relleu la dimensió lul·liana de la monografia. Vegeu a la BN, *Santo Tomás de Aquino y el descenso del entendimiento. Platón y Aristóteles armonizados por el Beato Raimundo Lulio*, Barcelona: Imp. E. Subirana 1913, XII + 832 pàgines.

fiques de Ramon Llull, el tractat titulat *Liber de ascensu et descensu intellectus* (Montpeller 1303) on el «Doctor Arcangèlic» maldà per harmonitzar la filosofia de Plató i d'Aristòtil. Aquesta obra apologètica de Llull el canonge Salvador Bové la volgué completar amb una harmonització del mètode ascendent aristotèlicotomista amb el mètode descendent platònic-lul·lià; una agosarada empresa de renovació filosòfica que fou elogiada per Menéndez Pelayo⁷⁴ però que, tanmateix, fou esguardada amb recel i sospita, com hem dit més amunt, pels freres dominics de l'escola tomista de Salamanca i, també, fou rebutjada per membres eminents de la Companyia de Jesús, com ara el pare Eustaquio Ugarte de Ercilla, el qual publicà una crítica força severa als intents de Salvador Bové de conciliar Llull amb el moviment neoescolàstic:

Sentimos mucho tener que disentir del Dr. Bové, pero hemos de ser sinceros y francos. Es difícil, muy difícil, que el método descendente luliano haga fortuna. La razón es clara. Lo que ha de servir de base o punto de partida de un método ha de ser una de esas grandes verdades cuyo conocimiento claro descansa plenamente el entendimiento. Así en el ascendente comenzamos la subida por la percepción clara de los hechos o por el conocimiento cierto de alguna verdad singular; y viceversa, en el descendente partimos de aquellas verdades evidentes, llenas de luz, como *quidquid dicitur de omni*.⁷⁵

Malgrat aquesta crítica dels dominics i dels jesuïtes a les aportacions de l'obra de Salvador Bové, *Santo Tomás de Aquino y el descenso del entendimiento*, cal valorar positivament la destacada aportació del canonge Bové a la neoescolàstica, puix que «l'intent de mossèn Bové no fou de voler oposar un lul·lisme, més o menys modernitzat, al tomisme recomanat pel Papa Lleó XIII, sinó agermanar-los perfectament»;⁷⁶ és a dir, Salvador Bové mirà d'estudiar les obres de Ramon Llull, sense cap mena de prejudici, seguint les orientacions proposades pel bisbe d'Oriola, el mallorquí Joan Maura, expert i eminent lul·lista:

74. El Dr. Salvador Bové, en una carta que adreçà a Menéndez Pelayo (Sant Quirze de Terrassa, 19 de juliol de 1912) li exposava que: «El sistema luliano compónese en substancia del ascenso y descenso de entendimiento, a saber, ascendemos en el conocimiento de la verdad por medio de los sentidos externos e internos, y por el entendimiento agente y posible, y luego descendemos contrayendo y especificando a lo particular [...]. El descenso luliano del entendimiento debe ser el hermoso y definitivo coronamiento del aristotelismo o neoescolasticismo del Instituto Superior de Filosofía de Lovaina. Aristóteles redactó los cánones del ascenso y el Beato Lulio los cánones del descenso».

75. Cf. *Razón y Fe* 38 (1914) 243-246.

76. Afirmació del lul·lista Joan Avinyó a *Estudis Franciscans* 46 (1934) 379-380.

A nuestro entender, el Renacimiento Luliano, una vez bien sentada la ortodoxia del insigne Doctor, ha de limitarse a propagar el conocimiento de sus doctrinas, y hacer resaltar el alcance y la originalidad de la vasta concepción filosófica [...]. De las obras del Beato Lulio, estudiadas sin prejuicio de escuela y con imparcial criterio puede sacarse un caudal de doctrina con que enriquecer el neo-Escolasticismo que armonizando lo antiguo con lo moderno —*vetera novis augendo*— va abriéndose paso conquistando en el campo de la filosofía nuevas y excelentes posiciones.⁷⁷

A les pàgines de la monografia *El descenso del entendimiento*, el canonge Bové oferí una nova visió del lul·lisme a partir de l'origen del coneixement segons l'epistemologia de Llull, maldant per vertebrar el sistema científic de l'ascens i descens de l'enteniment: «aquest puja a Déu mitjançant el coneixement de les creatures, per via d'abstracció (Aristòtil), i una vegada conegut Déu les seves perfeccions infinites esdevenen per a l'home fogars de llum que il·luminen la baixada i li serveixen de nous principis intel·lectuals per a conèixer les coses amb una altra claror superior a la primera (Plató). El sistema és realment seductor i l'habilitat està en no caure en l'ontologisme, puix explica la major intensitat de llum en la baixada, pel text del llibre *De videndo Deo*, de Sant Agustí»;⁷⁸ en efecte, Salvador Bové ho reblava així:

El Descenso del entendimiento hállase en germen en las obras del Aquinate. Tomás tuvo ese punto de vista por haberlo encontrado en San Agustín, San Anselmo y otros. Y que si [Tomás] no desarrolló la teoría del Descenso fué por no ser entonces el tiempo oportuno y congruente [...]. Parece ser que el presente es el tiempo oportuno para el desenvolvimiento del Descenso del entendimiento, pues se trata seriamente de una *revisión* del tomismo, de *repensar* las doctrinas escolásticas medievales y de buscar la conciliación de Platón con Aristóteles y, por fin, sin dejar de ser tomistas, o mejor dicho, aun dentro de la misma Escuela tomista, podemos enarbolar la bandera del Lulismo apoyándonos en la Encíclica *Aeterni Patris*.⁷⁹

La suggeridora i innovadora aportació del Dr. Bové a l'epistemologia i a la renovació del lul·lisme que formulà en la seva darrera monografia *El descenso del entendimiento*, fou elogiada i glossada en nombroses publicacions periòdiques de caire divulgatiu, especialment en les editades pels religiosos caput-

77. Cf. Joan MAURA, *El optimismo del Beato Raimundo Lulio*; citat per Salvador BOVÉ, *El sistema científico*, 595-596.

78. Cf. *Estudis Franciscans* 46 (1934) 398-399.

79. Cf. Salvador BOVÉ, *Santo Tomás y el descenso*, 786-787.

xins de Catalunya,⁸⁰ d'Andalusia i de Castella,⁸¹ coincidint totes en qualificar al canonge Bové de fervorós lul·lista i presentant-lo com a un dels més entusiastes representants del modern renaixement lul·lià. Per exemple, en la ressenya publicada pels frares de Sevilla es volgué posar de manifest que Salvador Bové «presenta a Lulio como el que da solución a uno de los problemas más arduos de la filosofía: sobre el problema del origen de nuestras ideas,»⁸² puix que a través de l'harmonització de l'epistemologia de Plató i d'Aristòtil que realitzà el beat Ramon Llull, calia continuar des de la neoescolàstica l'esforç intel·lectual conjugant l'estudi de les obres de Tomàs d'Aquino amb les de Ramon Llull, coneguts, respectivament, com a «Doctor Angèlic» i «Doctor Arcangèlic» ja que «ambos pensadores —Tomás y Lulio— se completan y perfeccionan mutuamente» y «según nuestro parecer el beato Raimundo Lulio reúne todas estas condiciones en la solución por él propuesta para conciliar a Platón con Aristóteles»⁸³ escriví Salvador Bové, no es cansava d'insistir que «el problema capital de la Filosofía en nuestros días es el problema del conocimiento, y que para la solución de este problema no basta *repetir*, sino que es necesario *repensar* la síntesis tomista en vista de las preocupaciones de nuestros días».⁸⁴

Situats en l'ambient cultural de la neoescolàstica, Salvador Bové, l'any 1910, en el cos d'un sermó pronunciat davant del bisbe d'Urgell Joan Benlloch i Vivó i del Capítol catedralici de la Seu d'Urgell, reclamà que calia: «depurar el Lulismo, hay que adaptar la metodología luliana a los gustos de la época reinante, hay que vivir, hay que evolucionar, hay que progresar siempre, como quiera que la vida sea progreso y evolución, pues no en vano pasan los siglos sobre nuestras cabezas.»⁸⁵ En efecte, tal com ho assenyala el Dr. Bové al llarg dels seus nombrosos estudis, el mètode lul·lià podia i havia de ser inserit en

80. Cf. *El Apostolado Franciscano* 57 (Palma de Mallorca, 1 d'octubre de 1913) 163-164.

81. Cf. *El Mensajero Seráfico* 420 (Madrid, 16 d'abril de 1914) 254-256.

82. Cf. *El Adalid Seráfico* 408 (Sevilla, 20 de febrer de 1914) 79-80.

83. Cf. Salvador Bové, *Santo Tomás de Aquino y el descenso*, 118-119; «El Beato Lulio es el único que ha reunido las condiciones debidas para poder efectuar la conciliación platónico-aristotélica»; *Ibíd.*, 197-198; «El Beato Lulio llega a la conciliación de los dos Filósofos, evidenciando que la ideología platónica es un desarrollo, un complemento, una extensión de la ideología aristotélica»

84. *Ibíd.*, 76-77.

85. Vegeu, *Espíritu de Santo Tomás de Aquino en sus relaciones con el problema filosófico actual. Sermón predicado [por Salvador Bové] en la iglesia del Seminario de La Seo de Urgel el día 7 de marzo de 1910*, editat dins la monografia de Salvador Bové, *Santo Tomás de Aquino y el descenso*, 24-25.

el moviment de la neoescolàstica car es prestava a una relectura adaptada als temps moderns:

El método luliano por su orden y encadenamiento es un método verdaderamente científico, pues en él se establecen primero los principios trascendentales con las definiciones que los explican y aclaran; después se combinan estos principios, formándose con ellos proposiciones universales y, por último, se dan reglas para aplicarlos a la solución de las cuestiones particulares. Esta aplicación se verifica por un procedimiento rigurosamente demostrativo, pues sentado su término o proposición universal, se contrae enseguida a la especie inmediata inferior; y por medio de ésta, al individuo, o sea al caso particular que se quiere resolver.⁸⁶

4. MOTS CONCLUSIUS

Amb aquesta nota històrica commemorativa del setè centenari del traspàs del beat Ramon Llull i, alhora, en recordança del primer centenari de la mort de Salvador Bové, un dels principals promotors de la represa dels estudis lullians a casa nostra, hem volgut deixar esbossat l'itinerari per a la redacció d'un nou article sobre l'aportació dels frares caputxins de Catalunya i Mallorca als *Studia Lulliana*, on presentarem alguns aspectes de la destacada contribució al moviment lul·lista dels caputxins: Martí de Barcelona⁸⁷ († 1936), Samuel d'Algaida⁸⁸ († 1934) i Andreu de Palma de Mallorca († 1963), aquest darrer un dels més notables estudiosos de l'influx i de la pervivència de les doctrines jurídiques de Ramon Llull al llarg dels segles.⁸⁹

86. Cf. Salvador BOVÉ, *El sistema científic*, 575.

87. Cf. Martí DE BARCELONA, «Nous documents sobre Ramon Llull i la seva Escola», dins *Miscel·lània Lul·liana*, Barcelona 1935, 166-198.

88. Cf. Samuel D'ALGAIDA, «Christologia Lulliana, seu de motivo incarnationis doctrina B. Raymundi Llull», *Collectanea Franciscana* II (1931) 143-183.

89. Cf. Andreu DE PALMA DE MALLORCA, *Els sistemes jurídics i les idees jurídiques de Ramon Llull*, Palma de Mallorca 1936, 155-178.